

Oponentský posudek habilitační práce Mgr. Dany Stehlíkové, Ph.D., *Od andělíky po zimostráz. Latinský herbář Křišťana z Prachatic a počátky staročeských herbářů*

Brno : Masarykova univerzita 2017, CDK 2017, 277 s., ISBN 978-80-7325-441-4

Předložená práce věnuje pozornost dosud nedostatečně probádané oblasti bohemikálních latinsky a česky psaných herbářů se speciálním zaměřením na činnost Křišťana z Prachatic a jeho literární práci v oblasti lékařské vědy. Život a dílo Křišťana z Prachatic (†1439), jemuž byla dosud věnována soustředěná pozornost zejména pro jeho politickou aktivitu v roli stoupence husitského konzervativního směru, jsou podrobeny komplexnímu, interdisciplinárnímu zkoumání, jehož výsledky naznačují, že habilitační práce směřuje k výrazné korekci dosavadního stavu poznání.

Detailní znalost dostupného pramenného materiálu i odborné literatury umožňuje autorce přesněji zvažovat okolnosti Křišťanova studia na pražské univerzitě i jeho tamního dalšího působení, což je mj. důležitým východiskem pro upřesnění jeho aktivit jako lékaře praktika i autora lékařských příruček; přitom účelně ponechává stranou jeho činnost v oblasti matematiky a astronomie, zpřístupněnou v kritických edicích, stejně jako texty související s jeho politickou angažovaností.

Východiskem pro vytvoření hluboké a velmi zajímavé sondy do středověké lékařské literární produkce latinské i ve vernakulárních jazycích je obecně tradované hodnocení Křišťana jako zakladatele staročeské lékařské terminologie a dosud nedorozřešené otázky jeho autorství řady lékařských textů. Mezi nimi má ústřední postavení otázka atribuce tzv. Lékařských knížek, zachovaných v rukopisech a též opakovaně vydávaných v raném novověku. Spis Křišťanovi často připisovaný ovlivnil nejen pohled badatelů na něj jako autora, ale i na celou dobovou produkci lékařských spisů, podílel se i na zkreslení hledisek uplatňovaných na jejich hodnocení. Jak autorka sama uvádí, „tyto *Knížky* byly sepsány česky, a proto se Křišťanův lékařský věhlas, silný především v 15.–17. století, dostal do každé příručky k dějinám české literatury“ (s. 21). V této souvislosti sleduje genezi hodnocení Křišťanovy, jakož i celé lékařské středověké a raně novověké tvorby, v českém bádání od národního obrození přes velké literárněhistorické syntézy počátku 20. století až k současnosti. Upozorňuje kromě jiného na problematickou edici *Knížek* z r. 1975, s omyly v atribuci i

s interpretací dobově poplatnou; k tomu lze jen dodat, že hodnocení bohužel vstoupilo i do respektovaného Lexikonu české literatury. Osobnosti, díla instituce (vyd. v l. 1985–2008).

Z mnoha textů věnovaných lékařské tematice, kromě již dříve kriticky vydaného spisu, v českém překladu nazvaného *O pouštění krve* (1999), považuje Křišťanovo autorství za nepochybné pouze u „morové“ příručky *Regimen in pestilencia* (ve znění latinském a staročeském), další, *Remedium reportatum* hodnotí jako zápis z přednášek Křišťana-studenta, přičemž opravuje nesprávné čtení jeho datace; dále je to otázce léčiv věnovaný *Herbář a Antidotář*. Je třeba zdůraznit, že každý z těchto textů má svou bohatou historii, jejíž odhalení je výsledkem náročné badatelské práce, v mnoha ohledech objevené a v habilitačním spisu velmi precizně prezentované.

Adekvátní a poučené zhodnocení literární činnosti Křišťana z Prachatic v oblasti medicínské literatury, její očištění od obecně tradovaných omylů se stalo přirozeným základem pro širší zkoumání bohemikální latinsky a česky psané tvorby tohoto typu. Znalost dané problematiky umožňuje autorce podat detailní přehled, opřený přirozeně také o soustavnou (a vzhledem k jejímu rozsahu bezesporu mnohaletou) heuristiku, studium historických fondů paměťových institucí domácích i zahraničních. Autorka objevila a identifikovala doslova desítky dosud neznámých nebo nesprávně interpretovaných textů (tak např. při zkoumání Křišťanova *Herbáře* to bylo více než 15 dosud neznámých rukopisů). Jejich atribuce, filiace, stanovení stemmatu, odhalení složité segmentace a mnohastupňové tradice textových makrostruktur, do kterých vstupují, metody jejich zpracování, dále detailní zkoumání vztahu rukopisné tradice textu a jeho tištěné podoby, to vše je nejen cenné pro prohloubení poznání této oblasti, ale má i hodnotu metodologického poučení.

Při analýze tohoto rozsáhlého materiálu aplikuje aspekt synchronní, a to při zkoumání tematických i formových souvislostí mezi texty psanými v latině a dalších vernakulárních jazycích, a také diachronní, v podobě návratu k počátkům medicínské myšlení i praxe v řecké lékařské literatuře (s upozorněním na dosud trvající otázky jejich cest v arabské středověké vzdělanosti). Literárněhistorické a filologické zakotvení práce je obohaceno o zajímavé interdisciplinární přesahy (medicína, farmacie, botanika, též dějiny umění). Z nich plyne kromě jiného i autorčino odmítnutí hodnocení lékařských příruček typu *Herbáře* sepsaných ve vernakulárním jazyce jako plodu dobové praktické medicíny, snad i lidového léčitelství. Dokládá, že tyto odborné texty ve vernakulárním jazyce jsou založeny na latinském písemnictví. Práce přináší i důležité poznatky genologické, neboť žánrový subsystém odborné literatury starší doby stojí tradičně vždy trochu stranou hlavního proudu

badatelské pozornosti; za všechny lze uvést např. přesnější vymezení žánrového označení „herbář“. Dodávám jen, že sledování žánrové podoby textů, do nichž vstupují medicínské informace, je zajímavým dokladem existence tzv. „mezidruhového kontextu“ (J. Kolár) v této produkci. Cenná je i rehabilitace významu kompilační metody při tvorbě odborného textu a charakteristika jejích frekventovaných podob.

Za podnětné považují úvahy o metodách recepce této tvorby a okruhu recipientů – zařazuje sem i nelékaře, čtenáře stojící mimo medicínskou praxi, kteří mohou tyto texty vnímat jako „pomůcku pro pochopení života a orientaci v něm“ (s. 201). Důležité je i vyznačení dalšího života těchto příruček, obracejících se, již v tištěné podobě v době raného novověku, na modelového recipienta – hospodáře, zprostředkovatele a do jisté míry i garanta domácí kultivace vzdělání a zbožnosti; pak tedy vstupují do společného proudu s jinými praktickými texty, jako jsou kalendáře a další příručky, také i četbou nábožensky vzdělávací.

Habilitační práci je třeba ocenit pro její opravdu významný přínos k poznání a adekvátnímu hodnocení lékařské literární tvorby Křišťana z Prachatic, též celé takto zaměřené literatury latinské i v jazycích vernakulárních, v kontextu tvorby středověké i s přesahem do raného novověku. A nemělo by být opomenuto, že náročná látka je tu podána svěžím a čtivým způsobem.

Předložený spis naplňuje požadavky kladené na úroveň habilitační práce, a to ve všech požadovaných směrech – z hlediska kritérií věcných, metodologických i formálních, a pokračování v habilitačním řízení plně doporučuji.

V Brně dne 30. května 2019

Doc. PhDr. Hana Bočková, Dr.